

TÓTH MIHÁLY*

Dogmatikai szilánkok az új Btk. elfogadása ürügyén

(Köszöntő Nagy Ferenc professzor születésnapjára)

„Kristálycseppek a büntetőjogi dogmatika tengerszemében” – eredetileg ezt, a vásári falvédők képi világát idéző sületlenséget szántam köszöntő előadásom címének (sajnos valami hasonló a meghívóban valószínűleg olvasható is) –, aztán rájöttem, hogy mostanra se tengerszem, se kristály, s a dogmatika miatt is aggódhatunk. Zavaros vízben gázolva keressük-keresgéljük a még teljesen el nem iszaposodott gázlókat.

Kérem, nézzék el ezért nekem, hogy ma nem hagyományos értelemben vett tudományos értekezéssel próbálok unalmat kelteni. Ígérem, megtesszük ezt még sokszor.

Ezen a születésnapjára inkább azt a kicsit rendhagyó megoldást választom, hogy a büntetőjog néhány olyan aktuális kortünetét, jelenségét, intézményét villantom fel, helyenként keserédes aforizmákba csomagolva a másként alig fogyasztható tartalmat, amelyek többé-kevésbé kapcsolódnak az Ünnepezt munkásságához is.

A most következő apró szösszenetek, impressziók nem is nagyon alkotnak logikus rendszert, hacsak olyan értelemben nem, hogy tényállásuk *tárgyát* új Büntető törvénykönyvünk, *tárgyi oldalát* jobbra elmulasztott lehetőségeink, *alanyi oldalát* az előadó negligenciája (bár túl sok nem várható el tőle), *alanyát* pedig szeretett Professzorunk személye, munkássága köti össze.

A büntetőjogi kodifikációról

Nagy Ferenc professzor meghatározó szerepet játszott az új Btk. létrehozásának folyamatában. Szinte nem volt a Büntetőjogi Kodifikáció című szaklapnak olyan száma, amelyben valamely kérdésben ne fejtette volna ki mindig mérvadó véleményét, s pont a legjobbkor összegezte az általános részt érintő nézeteit egy a tankönyvek és a tudományos művek erőit egyaránt felmutató kötetben.¹ Az elkészült törvény *közvetlen előkészítésében*, megalkotásában sajnos mégsem volt szerepe.

Ez meg is látszik a végterméken.

* tanszékvezető egyetemi tanár (PTE ÁJK) tudományos tanácsadó (MTA TK Jogtudományi Intézet)

¹ *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához*. Hvgorac, Budapest, 2005.

Lényegében a 2012. évi C. törvényről is elmondható az az aforizmává nemesült (kissé évvődő, s ezért talán nem is teljesen igazságos) bíráló, hogy „ami új benne az nem jó, és ami jó benne, az nem új” (Világhy Miklós).

Szívesen emlékszem azonban arra az időszakra, amikor Nagy Ferenc Györgyi Kálmán mellett az egyik kodifikációs bizottság társelnökeként türelmes derűvel viselte az olykor szenvedélyes szakmai vitákat a társadalomra veszélyesség fenntarthatóságáról, a bűncselekmény-fogalom, vagy a büntethetőségi akadályok korszerűnek tartott felfogásáról. Olykor Wiener professzor részéről kisebb egyetemi előadások végighallgatására kényszerültünk, mert szükségesnek tartotta rajtunk kívül pl. Berkes Györgynek, Bárd Károlynak vagy Kiss Zsigmondnak elmagyarázni, mi a különbség a részben felfüggesztett szabadságvesztés és a feltételes szabadság intézménye között.

S mégis: ezek sokszor fontos és tartalmas szakmai viták voltak. Igyekeztünk kerülni a kinyilatkoztatásokat és azt, hogy elbeszéljünk egymás mellett. Ha kicsit több időnk lett volna, és talán kicsit határozottabbak, elszántabbak vagyunk, jó törvény születhetett volna. Ám az időnk is kevés volt – előttünk és utánunk is sűrű politikai változások formálták, alakították a mindig eltérő összetételű kodifikációs bizottságokat –, s utólag visszatekintve talán túl megfontoltan és toleránsan nyúltunk bizonyos koncepcionális kérdésekhez. Hittünk a konszenzus erejében, s ez szuverén egyéniségek esetében nem kedvez az operativitásnak. Némi önkritikával fogalmazhatok úgy is, hogy ezek a hónapok jobbára a cselekvés nélküli gondolkodás jegyében zajlottak, hogy aztán a célegyesben mindezt felváltsa a gondolkodás nélküli cselekvés. Nem könnyű megtalálni a helyes középutat.

2010-től látványosan győzött az a felfogás, mely szerint a túlságosan széles fórumrendszer és a több szinten folyó, nehezen lezárható viták nehezíthetik és lassíthatják a bizonyos kérdésekben erőteljesen preferált központi akarat érvényesülését.

Így azután a kódex talán negyedik szövegszerű javaslatát előkészítő és előzetesen megvitató bizottság mintegy egy éves munkájában egyetemi tanár már nem is vett részt, a felkért külsős szakemberek között bíró nem volt, a munkát ugyan egy a minisztériumba berendelt felkészült ügyész irányította, de rajta kívül közbíró sem működött közre a menetközi konzultációkban. Jobbára elektronikus úton történő egyeztetések folytak. A néhány főből álló ambiciózus fiatal külsős szakembergárda valamennyi tagját egyetlen szál kötötte össze: kivétel nélkül valamennyien folytattak és folytatnak ügyvédi gyakorlatot. Mindez persze akár magyar sajátosságként felfogható: már a Csemegi kódex készítésekor keserűen megjegyezték, hogy „a jogász elem az ügyvédi kar által eléggé van képviselve” s „csak szűkkeblű és még szűkebb látókörű malcontents ember ütközhetik meg abban, hogy egy oly nagy jelentőségű rendszeres törvénykönyv alkotásánál – minő a büntetőtörvénykönyv – a tanári, bírói, ügyészi [...] kar közreműködése mellőztetik.”²

Tavaly márciusában tehát elkészült a törvényszöveg tervezete, s ezt a terjedelmes indokolással együtt, egy mindössze néhány hetes „társadalmi egyeztetés” keretében most már bírák, ügyészek és az egyetemi oktatók is megismerhették, véleményezték is. Lényeges koncepcionális kifogások majd több mint 200 képviselői módosító indítvány

² DÁRDAI SÁNDOR – KÖRÖSI SÁNDOR – SCHNIERER ALADÁR: *Bírálatok a magyar büntető-törvénykönyv tervezetéről*. Franklin társulat, Budapest, 1876, 2. p.

ellenére az eredeti változatot minimális változtatásokkal alig másfél ülésnap után keresztülvitték a törvényhozás gépezetén, s a 2012. évi C. törvény rövidesen meg is jelent a Magyar Közlöny 2012. július 13.-iki számában.

Roma locuta, causa finita.

Az embernek óhatatlanul eszébe jut Bismarck aforizmája: „ha az ember szereti a virslit és a törvényeket, óvakodjék attól, hogy megnézzze, hogyan készülnek ezek.”³

Tegyük azonban hozzá, a virslit illetően ma még talán érvényesül a fogyasztó szabad akarata, a törvényeket azonban mostanság – ha tetszik, ha nem – lenyomják a torunkon.

A kodifikációs dömping tartós átka

S nem is akármilyen számban. A ma még hatályos Büntető törvénykönyv módosításainak száma mára – az Alkotmánybíróság döntéseit is figyelembe véve – elérte a 120-at. Egy évre több mint 4 modifikáció jutott, az utóbbi 20 évben azonban már több mint 6. Az új Btk-t- noha még hatályba sem lépett – az életbeléptetésére hivatott, most tárgyalat salátatörvény máris 20 helyen megváltoztatja.

Új büntető eljárási törvényünk még csak idén lesz 10 éves. Ez alatt az idő alatt – még edzett jogászoknak is nehezen hihető – *több mint 50* módosításon esett át.

Kénytelen vagyok felidézni pécsi professzortársam, a 84 éves Ádám Antal profeszszor intelmét:

„Napjainkban a hasonló korú oktatóknak két komoly veszélyforrással kell szembenéznük: előadás előtt elfelejtik begombolni a sliccüket, vagy nem a hatályos jogot tanítják.”

De vigasztalhatjuk magunkat Goethevel is: „Ha az ember valamennyi törvényt megtanulná, semmi ideje nem maradna a megszégésükre.”⁴

Az új Btk - mint (részben) a válság terméke

Kellett hát nekünk ez az új törvény?

Pár éve még sokat vitatkoztunk arról, időszerű-e most új Büntető törvénykönyvet alkotnunk.

Sokan vélték úgy, hogy sem a politikai stabilitás – a pártok és a mögöttük állók közötti minimális konszenzus azóta is nyomasztóan érzékelhető hiánya –, sem az időnként stagnáló, időnként rosszabbodó gazdasági viszonyok nem kedveznek egy az alapvető életviszonyokba markánsan beavatkozni képes törvény létrehozásának. Pláne olyannak, ami büntetést helyez kilátásba.

³ „Wenn Sie Gesetze und Würste mögen, dann sollten niemals bei der Herstellung von beiden zuschauen” (Otto von Bismarck)

⁴ (Wen Man alle Gesetze studieren sollte, so hatte man gar keine Zeit sie zu übertreten. – Johann Wolfgang Goethe)

Montesquieu szerint „ha nem feltétlenül szükséges egy törvényt megalkotnunk, akkor feltétlenül szükséges, hogy ne alkossuk meg.”

Végül talán éppen a nagyszámú módosítás miatt mégis győzött az a felfogás, hogy kodifikációs kényszer nincs ugyan, de a kodifikációs indokok mind érzékelhetőbb erősödése folytán ezt nem is kellene kívánnunk.

Ám ennek következtében meg is látszik a törvényen, milyen korban, milyen körülmények között született. Az egymást követő kormányok eltérő kriminálpolitikai felfogásáról, s ennek a jogalkotásban is érzékelhető szélsőségeiről már sok szó esett. A gazdasági recesszióknak olykor a törvény szemléletére és intézményeire is kiható hatásairól talán kevesebb.

Nehezen lábalunk ki ebből a gazdasági válságból – mondják, hogy míg a klasszikus válságok szinte letaglózták a világot, ám viszonylag töretlen volt az ezt követő újjáépítés, napjaink recessziója talán kevésbé mély sebeket üt, de egymás után többet, s így jóval hosszadalmasabb a gyógyulás. Meglehet, egyszer majd a kriminológusok is úgy fogják értékelni évezredünk elejét, hogy annak büntetőjogát ez az elhúzódó válság is erőteljesen formálta.

Ennek egyik jele az állam fokozottabb szerepvállalása a gazdasági folyamatok irányításában és – akár büntetőjogi eszközökkel történő – keretek között tartásában. Esetenként olyan tényállások kerültek a törvénybe, amelyek szinte a tervgazdaság időszakát idézik. Bűncselekmény pl. a csekélyebb összegre elkövetett járulékcsalás (egy a bagatellkriminalitás elleni küzdelem körébe vonható tényállást tehát mindössze 50.000 és 100.000.- Ft közötti értékre tartunk fenn), a polgári jog eszközeivel is szankcionálható semmis szerződés megkötésében való közreműködés (ha termőföldről van szó), vagy a számvevőszéknek küldendő intézkedési terv elszabotálása (jól értsük: büntetendő, ha valaki „nem küld intézkedési tervet”).

Általban jellemző kortűnet a csekélyebb jogsértések kriminalizálása, melynek során a szabálysértések és a bűncselekmények közötti határok mind képlékenyebbé válnak. A két törvény fokozatosan összeolvad, mert így vélik megoldhatónak a terjedő „megélhetési bűnözés” hatékony kezelését.

A lopás súlyosabban minősülő esetévé vált a színesfémek után az élőfa (a rözse ma még maradt alapeset, amit vagy az üzletszerűség vagy az értékegybefoglalás emelhet ki a szabálysértések köréből). Marx, ha feltámadna, igencsak csodálkozna, hogy nálunk eszerint szinte semmi nem változott azóta, amikor ő lassan kétszáz éve a Rajnai Landtag „falopási törvényét” ostromozta)⁵, egy új törvényjavaslat még szigorúbban büntetné a közérdekű üzemek tartozékainak (nyilván a különféle kábeleknek) eltulajdonítóit, s egyes önkormányzatok közterület-foglalás címén elzárással büntetnék a hajléktalanokat. (Lehetséges persze, ezzel különösen ilyenkor, télvíz idején, bizonyos missziót is teljesítenének). Javaslatoz hangzottak el a koldulás kriminalizálására is, újra bűncselekmény lett az uzsora, s máris megpróbálták szigorítani. Az új Btk. – miután készítői korábban több alkalommal hitet tettek a csalás-szerű tényállások redukálása mellett - gazdasági csalásként bevezette azok büntetést, akik (mert gazdasági tevékenység folytatására már nem képesek) azt csupán színlelve próbálnak nyereséghez jutni.

⁵ KARL MARX: A 6. rajnai Landtag tanácskozásai. Harmadik cikk. *Viták a falopási törvényről* MEM 1. köt. 110–147. p.

Persze, tudjuk, nem a jogszabályoknak (legkevésbé a Btk-nak vagy a Szabálysértési törvénynek) feladata a kriminogén tényezőként is mindinkább érzékelhető gazdasági nehézségek felszámolása, a megélhetés biztosítása.

Igaza van Wiesław Brudzinskynek: „A törvény az ebédet nem garantálhatja, legfeljebb az ebédszünetet.”

De Liszt híres megállapítása óta – „a legjobb büntetőpolitika a jó szociálpolitika” – tudjuk azt is, biztosan nem jó úton jár az, aki a rendszeresen biztosított ebéd reménye helyett csak a következetesen alkalmazott büntetés bizonyosságát képes nyújtani.

Az új Btk szankciórendszerének általános jellemzése.

Térjünk azonban vissza az új Büntető törvényünkhöz és ejtsünk néhány szót a szankciórendszeréről.

Nemrégiben abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy egy konferencián Nagy Ferenc professzorral erről közösen, a témákat felosztva beszélünk. Nem volt közöttünk véleménykülönbség.

A tanácskozásról megjelent tudósítás az Ügyvédek Lapja legutóbbi számában azt tartotta szükségesnek professzor-társam előadásából kiemelni, hogy szerinte a törvény készítőit „szigorítási mánia jellemezte”.⁶

S valóban: külföldi vendégeink előtt szinte restelkednünk, de legalábbis magyarázkodnunk kell: megértük azt, hogy az új magyar Btk. Különös részében *nevesített* legenyhébb szankció az *elzárás*, a legsúlyosabb a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, amely több esetben a feltétes szabadságra bocsátás lehetőségének kötelező ki zárásával jár együtt.

Tudjuk persze, a szankciórendszer alján a rövid tartamú szabadságvesztés kiváltható közmunkával és pénzbüntetéssel, de mégis csak eljutottunk odáig (pontosabban visszajutottunk oda), hogy *főszabályként* a bagatellkriminalitás ellenszerévé a fogda, a súlyos kriminalitását az örökös fegyház vált.

A jogalkotó felfogása szerint nem az az elsődleges kérdés, hogy becsukjunk-e valakit, hanem az, hogy hova, és mennyi időre. Ma Magyarország sajnos azok közé az európai államok közé tartozik – Anglia, Ciprus, Hollandia, Szlovákia és Málta mellett – ahol egyeseket bizonyos esetekben valóban életük végéig fogva tarthatnak, ráadásul úgy, még a valamikori szabadulás reményét is elveszik tőlük.

Idézzük fel tanulásként Kessel aforizmáját: „Az erős büntetésekről ismerszik meg a gyenge rezsim.”⁷

⁶ *Egyetértés és kritika. Konferencia az új Büntető törvénykönyvről.* Ügyvédek lapja 2012. november-december 18. p.

⁷ An der Härte der Strafen erkennt man die Schwäche des Regimes (Martin Kessel)

A kényszergyógykezelésről

Duális szankciórendszerünkől ezúttal csak egyetlen intézmény kiemelésére van mód.

A közveszélyes elmebetegek gyógyítását, egyben a társadalom velük szembeni védelmét szolgáló intézkedésről, a kényszergyógykezelésről sokáig viszonylag kevés szó esett.

Nagy Ferenc professzor még az ezredforduló környékén meggyőzően igazolta, hogy a jogállami felfogásnak és normáknak megfelelően az intézkedést határozott idejűvé kell változtatnunk.

Pár éve felcsillant a remény, hogy nem minden pozitív gondolatot utasítanak el: a javaslat végre nyitott fülekre talált, az intézkedés tartamát az egészségesekre kiszabható szabadságvesztés felső határához igazították. Ma még így van, de már nem sokáig örülhetünk.

Az új Btk. nyártól visszatér az eredeti állapothoz, e szabadságelvonó intézkedés ismét visszasüllyed a relative határozatlanság bizonytalan kódébe. Kár.

Nehezen fogadható el az a lehetséges érvelés, hogy az egészségeseket megillető jogbiztonsági és emberiességi megfontolások kóros elmeállapotúak esetében háttérbe szorulhatnak.

A hivatalos indok persze jóval pragmatikusabb: „a civil pszichiátriai intézményrendszer nem volt és továbbra sincs felkészülve a megnövekedett létszámgigényre...”

Ez nem értelmezhető másként, csak úgy, hogy adott esetben sajnálatos anyagi, infrastrukturális körülmények (ágy- és ápolószám) nagyobb súllyal esnek a latba, mint egyes szabadságjogok. Megjegyzem, ez sem feltétlenül megalapozott. Évente alig tucatnyi olyan személyt kellene az IMEI-ből⁸ elbocsátani, akik kitöltik az új szabályok szerinti maximális időt. Az ő elhelyezésük lenne 3000-es civil ágyszám mellett megoldhatatlan?

De még erre sem került sor, mert a Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy a kényszergyógykezelés maximális tartamát előíró új szabály a már korábban elrendelt intézkedésekre nem is alkalmazható. (1/2011. BJE).

Mindez azt is jelenti, hogy a civil pszichiátriai intézeteknek – az IMEI átlagos ápolási idejét figyelembe véve – kb. 4-5 év múlva kellett volna az első néhány beteg átvételéről gondoskodniuk. Ennyire sürgős lenne hát a korábbi embertelenebb szisztéma visszaállítása?

S ilyen tartósnak ígérkezik a hiányos infrastruktúra?

S végül, ami az „állampolgárok félelmét” – mint utolsó indokot illeti – ez azért mérőben alaptalan, mert az IMEI-ből évente a kb. 230 ápolat közül hozzávetőlegesen 15-20 személy amúgy is szabadlábra kerül. A kikerülteknek csak mindössze kb. 4 %-a visszaeső, s ők sem feltétlenül újabb erőszakos cselekményt követnek el. Az az évente néhány tovább kezelendő személy, aki a határozott idő eltelte után kerülne át polgári intézetekbe, amúgy sem adhatna okot reális állampolgári félelemre.

⁸ A kényszergyógykezeléseket Magyarországon az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI), Budapesten hajtják végre.

A tudós autoritásáról

Kicsit talán sötétre sikerült a kép. De festhetünk majd újat, ha a valóság is vidámabb színeket ölt. Valószínűleg igaza van az Ünnepeletnek, aki úgy gondolja: éppen ilyen időkben nem köthető kompromisszum a világos és koherens elvek és az ezeket lépten-nyomon felülmíni kívánó gyakorlat igényei között. Úgy véli, nincs részleges, relatív dogmatika. Ha megbontjuk az alapokat, már sohasem épülhet rájuk kiszámítható, biztonságos rendszer. Olyan, ami Magna Charta a bűnözőknek, és hatékony, megbízható munkaeszköz nekünk. S ez nem a valóságtól való elfordulás, nem az elméleti elefánt-csont-torony steril magányába menekülés, hanem a gondolat tisztaságáért, a független értelemért, a kikezdzhetetlen önállóságért folytatott küzdelem.

Az a természetes igény, hogy a katedráról ne a mindenkori büntetőpolitika gyakran ötletbörzvévé züllesztett jogi álproduktumait népszerűsítsük, hanem az ezen felülemelkedni képes tudományos igazságainkat.

Ismét Brudzinskyt idézve: „*a luxus így fokozható: saját autó, saját villa, saját vélemény.*”

Nem tudom, Professzor Úr mennyit mondhat magáénak a fényűzés említett alacsonyabb, materiális szintjeinek megtestesítőiből. Ám hogy a legértékesebbet, az egyéni véleményt, a markáns saját és összetéveszthetetlen felfogást, a szuverén és megalkuvástól mentes gondolkodásmódot már régen birtokolja, sőt közkinccsé is teszi, annak mindannyian hálás haszonélvezői vagyunk. Gondolatait használjuk, és szedjük hasznait – némelyek olykor a forrás megjelölése nélkül is...

Őszinte szívvel kívánom, hogy a luxus e legmagasabb foka iránti igényt még nagyon sokáig, nagyon sokakban táplálja, erőben, egészségben.